

Gud, ditt folk är vandringsfolket.
Självtu mitt ibland oss går.
Du oss leder, du oss stärker,
när vår väg blir lång och svår.
Bröd från himlen ur din fadershand vi får.

(Sv Ps 298)

Abstract

In this paper the relationship between nature and humanity will be examined by looking into the theological language of the ecotheological tradition and the tradition of pilgrimage in the Church of Sweden. In a time when humanity has long since taken a place above nature and often sees herself as a ruler and in full control of nature, a new problem becomes visible; climate change. The way humans have related to the world and used it, now have dire consequences. This paper tries to look for a way of excavating a theological language from within the church tradition to face the challenges of this dilemma that is the relationship between humanity and nature. This is done by using the following aims and questions:

- I. What way of looking at the relationship between mankind and nature can the tradition of pilgrimage in the Church of Sweden offer?
- II. Is there a potential to connect the views of the pilgrimtradition on humanity and nature with the ecotheological search for a sustainable christian theology?

Keywords: Pilgrimage, Ecotheology, Simplicity, Holy sites, Eco-spirituality, Climate change

Innehållsförteckning

Abstract

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Tidigare forskning	7
1.3 Teori	11
1.4 Metod och material	13
1.5 Disposition	14
2. Svenska Kyrkans klimatarbete	15
3. Undersökning	18
3.1 Heliga platser	18
3.2 Vandrigen	22
3.3 Enkelhet och samhällskritik	25
3.4 Befrielse, gemenskap och hopp	30
3.5 Mot en bredare teologisk kontext	34
4. Avslutande diskussion och slutsatser	40
5. Sammanfattning	45
6. Käll- och litteraturförteckning	46

1. Inledning

Vi ser i Bibeln hur människan, naturen och Gud var tätt förbundna med varandra. I den kontext som Bibeln befinner sig i är relationen mellan människan och naturen en självklar del av vardagen. Människan levde i symbios med naturen och var helt beroende av denna för sin överlevnad. Naturen var den som gav människan mat men också den som hade makten att förgöra henne. I och med industrialiseringen och kapitalismen kom människan att förstå sig själv som subjekt och naturen runt om sig som objekt, ett medel varvid människans makt och välstånd kunde säkras.

Det jag i detta arbete vill undersöka är hur den kristna traditionen av pilgrimsvandring kan ge inblick i hur människan och naturen står i relation till varandra. Psalm 298 i den svenska psalmboken "Gud ditt folk är vandringsfolket" är en av de mer välkända psalmerna, men vad innebär det teologiskt att vara vandringsfolket? Vad förutsätter denna vandring för möte mellan människan och naturen hon vandrar i? Kanske ger även psalmen en inblick i att relationen mellan människa och natur också förutsätter en relation till deras gemensamme skapare i den kristna traditionen.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syfte

Bakgrunden till mitt intresse i ekoteologi ligger i klimatkrisen och vad den blottar: ett främlingskap med naturen. Hur kan Bibelns språk och teologi som har så starka kopplingar till naturen förstås av människan om hon anser sig vara frigjord från den? Syftet med detta arbete blir därför att generera ett sammanslaget teologiskt språk där ekologin och pilgrimsvandringen växelverkar för att belysa närheten mellan människor och naturen på ett nytt sätt. Finns det delar av den kristna traditionen som kan bidra till en förståelse av människan och naturen som sammanlänkade? Hur kan kyrkan ta tillvara på detta sätt att se sig i relation till naturen som nu befinner sig i ett kristillstånd? I mitt arbete vill jag försöka svara på om den kristna pilgrimstraditionen kan vara berikande för kyrkans förståelse av samspelet mellan människa och natur.

Problem

Människan och naturen har blivit indelad i en dualism som separerat de båda åt. Det finns ett avstånd mellan människan och naturen, samtidigt är naturen och dess resurser en central del av kyrkans symboliska språk och en aktiv del i den levda religionen genom sakramenten. Detta är den underliggande paradoxen som gett upphov till uppsatsen. Vatten, vin och bröd är några exempel på naturens resurser som har en speciell plats i de kristna ritualerna. Symboler såsom fisken, duvan och senapskornet är referenser som används för att beskriva aspekter av det religiösa och sätta ord på det *sakrala*. Naturens självklara delaktighet i den kristna liturgin innebär att det är genom naturen som människan får ta del av Guds nåd. Som Luther uttryckte: “det är genom det ändliga som det oändliga kan rymmas”¹ på latin: *Finitum capax infinitum*. Den moderna människan har ofta upphöjt sig över naturen och som fri från det ursprungliga beroendet av att leva i samspel med sin omgivning.² Denna androcentrism kan anses bidragande till den situation mänskligheten nu står inför: att vår användning av jorden satt klimatet i kris. Detta ger upphov till frågan om det finns en möjlighet att laga relationen mellan människan och naturen. Det underliggande problemet i mitt arbete är således att det

¹ Thorén, Emma & Stoor, Thomas 2017, 80.

² White, Lynn 1967.

finns en diskrepans mellan det moderna samhällets avstånd till naturen och den kristna traditionens beroende av naturen för sin relation till Gud.

Frågeställningar

- I. Vad erbjuder den svenskkyrkliga pilgrimstraditionen för syn på relationen mellan människa och natur?

- II. Finns det potential för att binda samman pilgrimstraditionens syn på människa och natur med ekoteologins sökande efter en hållbar kristen teologi?

1.2 Tidigare forskning

Då detta arbete undersöker brytpunkten mellan ekoteologi och pilgrimsvandring är forskning gällande enbart pilgrimsvandring inte relevant just för denna uppsats. Eftersom att ekoteologin utgör mitt teoretiska ramverk är det däremot av intresse att ge en översikt över ekoteologin och hur den kommit att utvecklas och hör samman med andra teologiska discipliner.

En forskare som varit betydande för ekoteologins framväxt är historikern Lynn White som i sitt verk *“The Historical Roots of Our Ecologic Crisis”* kritiserade kristendomen för att vara en antropocentrisk religion utan ekologiskt medvetenhet.³ Motreaktionen på detta blev avgörande för det som kom att bli ekoteologi. Många teologer kom till att se Whites bild av kristendomen som ett svartmålande men den problematiska frågan kvarstår ändå. Hur kommer det sig att kristendomen de senaste århundradena kommit till att formas av en bortvändhet från skapelsen och en centrering kring individen och den mänskliga elitismen? Ekoteologen Sallie McFague menar att för att kunna skapa en kristen ekoteologi måste man återgå till kristendomens kärna, nämligen Kristus. Här förenas ekoteologin enkelt med befrielse-teologin i sitt fokus på Jesus som den som står upp för rättvisa och står på de lidandes sida. Jesus blir symbolen för den rättfärdiga kampen mot förtryck. Detta förtryck gällande de fattiga i befrielse-teologin kan också inkludera jorden som lider när människan utnyttjar henne.⁴ Jesus är den som kommer till hela skapelsen och helar det trasiga. Den ekologiska krisen är inte något som Bibeln talar om precist men det finns i den kristna traditionen mycket som har en ekoteologisk potential enligt Sallie McFague.⁵ Exempel på detta hittas redan i Bibelns första sidor där människan får uppdraget att förvalta skapelsen. Detta uppdrag är något som människan teologiskt sett måste hantera sin otillräcklighet inför.⁶

³ Lynn White 1967.

⁴ McFague, Sallie 2003, 334.

⁵ McFague, Sallie 2003, 335-336.

⁶ McFague, Sallie 2003, 334.

Det finns också många andra berättelser i Bibeln som vittnar om hur människans girighet samt brist på kärlek till varandra och det runt omkring, får svåra konsekvenser.⁷

Grunden i ekoteologin är ändå i den kris som människan står inför. Detta är något som påverkar mänskligheten på alla nivåer: politiskt, ekonomiskt, socialt men också teologiskt.⁸ Framförallt är detta något som sker framför ögonen på oss. Vi ser hur temperaturerna i haven stiger, hur avskogningen och den strukturella utrotningen av den ekologiska mångfalden är ett faktum. Luften blir mer och mer förorenad och striden kring basala resurser såsom vatten trappas upp. Denna bild av vår värld känns som tagen ur sidorna av de apokalyptiska böckerna i Bibeln. Frågan om hur människan ska förhålla sig till detta är komplex. Vi måste, menar ekoteologin, vända oss till vetenskapen för att förstå vad som håller på att hända med skapelsen. Ekoteologins grundambition är att hitta ett teologiskt språk för att tala om den problematik som finns så ingjuten i vårt samhälle men också i delar av teologin. Hur ser vi på makt, människans roll i skapelsen och hur vi ska tala om en oviss framtid? Hur ska en genuin teologi för människans förhållande till en skapelse i kris se ut?⁹

Ekoteologin ifrågasätter den etablerade västerländska världsbilden som format samhället och kyrkan under den moderna historien. Separationen mellan människan och resten av skapelsen möjliggjorde den industriella revolutionen och kapitalismens framväxt.¹⁰ Vidare blev bilden av Gud som en transcendent härskare över människan överfört till att legitimera människan som enväldig härskare över skapelsen. Denna hierarki blir snabbt destruktiv när människan gör sig själv till herre över skapelsen och menar sig vara förmedlaren av Guds absoluta vilja. Detta formar en världsbild driven av ekonomiskt tillväxt som drivs av girighet och diskriminerande strukturer som nedvärderar allt som ses som *det andra* på grund av kön, etnicitet, klass, ekonomisk eller politisk status.¹¹ Detta i kombination med en syn på jordens resurser som oändliga skapar ett system där de svaga utnyttjas av de med makt och där allt kommer att ses på som ett medel för ett mänskligt vinnande.¹² Ekoteologin är alltså också en

⁷ Ett gammalttestamentligt exempel på detta är berättelsen om syndafloden och ett nytestamentligt exempel är Jesus liknelse med den barmhärtiga samariten.

⁸ McFague, Sallie 2003, 335.

⁹ McFague, Sallie 2003, 334-341.

¹⁰ Bloomquist, Karen L 2009, 15.

¹¹ Bloomquist, Karen L 2009, 15.

¹² Bloomquist, Karen L 2009, 16.

kritik av hur religion och det västerländska samhället har tjänat en osund bild av människan och hennes roll i skapelsen.¹³

Ekoteologer betonar också att det är genom liturgi och vardagligt liv som människan och naturen förenas. Genom liturgin men också i tjänst till andra i sin vardag återupprättas relationen mellan skapelsen och skaparen.¹⁴ Denna tjänst till en vardag med Gud förverkligar Guds rike på jorden menar prästerna Thorén och Stoor. Inom denna vision av Guds rike inkluderas därför inte bara människan utan alla delar av Guds skapelse som människan ska tjäna och förvalta i sitt liv i kärlek.¹⁵ Det är också genom naturen som människan erbjuds en relation till Gud.

Den mänskliga naturen och skapelsens materia blir genom Guds handlande bärare och förmedlare av Guds närvaro och förvandlande nåd. Guds son som blir människosonen, brödet och vinet i eukaristin, vattnet i dopfunten, alla dessa jordiska medel blir förmedlare av himmelsk nåd.¹⁶

Genom naturen får människan ta del av nåden och frälsningen. Luther formulerar detta som *Finitum capax infinitum* [Det ändliga kan rymma det oändliga].¹⁷ Skapelsen är alltså det som möjliggör en relation till Gud.

En annan teologi som varit betydande för hur ekoteologisk forskning har bedrivits och formulerats är befrielse-teologin. Denna teologi har tillkommit i en kontext där människor befunnit sig i förtryckande strukturer. I Latinamerika där denna teologi växte fram var den starkt driven av en politisk agenda och ett motstånd mot den rådande militära makten i dessa länder.¹⁸ Den kom att utvecklas till en teologi som idag är respekterad inom den katolska världen men även något som börjar tas in i andra traditioner.¹⁹ Befrielse-teologin har varit betydande för formuleringen av ekoteologin. Frågan om klimatengagemang och rättvisa är nära sammanknutet och det är därför en fråga om orättvisa och förtryck. Detta yttrar sig både

¹³ Bloomquist, Karen L 2009, 16-17.

¹⁴ Thorén, Emma & Stoor, Thomas 2017, 77.

¹⁵ Thorén, Emma & Stoor, Thomas 2017, 78.

¹⁶ Thorén, Emma & Stoor, Thomas 2017, 80.

¹⁷ Thorén, Emma & Stoor, Thomas 2017, 80.

¹⁸ Christopher Rowland 2007, 35.

¹⁹ Christopher Rowland 2007, 1-12.

mot de som får lida mest av konsekvenserna av andra människors destruktiva livsstil och i lidandet som människan orsakar världen. I *The Cambridge Companion to Liberation Theology* skriver den välkända befrielse-teologen Gustavo Gutiérrez att den latinamerikanska erfarenheter har gjort att teologin har fått upp ögonen för social solidaritet. Detta måste också innefatta ett respektfullt förhållande till naturen. Klimatfrågan är därför något som påverkar hela mänskligheten.²⁰ Den kritik som befrielse-teologin för mot elitism och utnyttjandet av de svaga blir därför viktiga blir även viktig i hur människan behandlat klimatet och för att tala om klimatförändringen på en universell nivå.²¹ Detta är något som Påve Franciskus tar avstamp i när han väljer att vädja om omsorg för vårt gemensamma hem.²² Det vill säga klimatet är något som angår alla och inte enbart en politisk eller ekonomisk elit. Denna kritik som befrielse-teologin för in har stark inspiration från marxismen.²³ Vidare i *The Cambridge Companion to Liberation* skriver befrielse-teologen Charles Villa-Vicencio att ekologi blir centralt i förståelsen mellan teologi och ekonomi vilket är av stor vikt för befrielse-teologin. För att skapa en hållbar ekonomi måste det finnas ett ekologiskt, kulturellt och socialt hållbart intresse menar Charles Villa-Vicencio.²⁴

José Míguez Bonino markerar att Guds rike är starkt sammanknutet med historien. I Bibeln transformeras historien till Guds rike. Denna relation menar han är central, men ofta missförstådd. Det är nämligen inte fråga om en dualism där historien och Guds rike är på två olika sidor utan istället är historien en del i att förverkliga Guds rike. Genom att ta ansvar för historien och sin egen inblandning i den kan människan ge gensvar på Guds kärlek och låta Guds befriande kraft transformera skapelsen.²⁵ Detta är något som blir betydelsefullt för ekoteologin. Människan är i detta resonemang del av en pågående historia och individens handlingar påverkar fler än bara den enskilda människans liv.

²⁰ Christopher Rowland 2007, 50.

²¹ Christopher Rowland 2007, 60.

²² Bergoglio, Jorge Mario 2015, 3.

²³ Villa-Vicencio, Charles. 2005, 470.

²⁴ Christopher Rowland 2007, 196.

²⁵ Villa-Vicencio, Charles. 2005, 477-478.

1.3 Teori

Jag har valt att analysera principer inom pilgrimsvandring utifrån en ekoteologisk teoribildning. Inom ekoteologin finns starka kopplingar till både befrielseologi samt feministteologisk teori vilket också kommer att vävas in i det teoretiska ramverket. Det som gör att jag anser ekoteologin vara en lämplig grund för att undersöka en svenskkyrklig nutida kontext är dess uppkomst som en motreaktion till androcentrismen och som reaktion på de märkbara konsekvenser människans handlande fått för miljön. Denna teori är i teologiska termer relativt ung men både relevant och minst sagt aktuell.

Ekoteologin är liksom feministisk teologi och befrielseologi en kontextuell teoribildning som inte direkt grundar sig i religiöst bruk utan snarare uppkommit ur ett behov av att teologiskt kunna tala om samtida skeenden. Ekoteologin kommer med flera nivåer av kritik mot den kristna traditionen men genom denna kritik och försök till reformation finns också tanken om att en omställning är möjlig inuti den kristna kontexten. De tre viktigaste formerna av ekoteologisk kritik är:²⁶

- Främlingskapet mellan människa och natur som den kristna traditionen bidragit med
- Den tydliga antropocentrismen som kyrkan förespråkat
- Det kristna legitimerandet av sin världsdominans

Andra principer från ekoteologin som jag kommer använda mig av är kritiken av människors självklara roll som skapelsens subjekt och hennes rättighet att bruka naturen till sin egen nytta samt ett samhälle som är så byggt på konsumtion och kapitalism. Vidare har ekoteologins syn på människan (en så kallad ekologisk antropologi) där människan är en del av skapelsen, stor betydelse för hur min läsning av pilgrimsvandringen kommer att utformas.

Jürgen Moltmanns har fört kritik mot den teologiska användningen av begreppet *natur* då han menar att detta ordval påbjuder en dikotomi mellan människan och resten av skapelsen. Begreppet skapelsen ger därför ett mer inkluderande teologiskt språk som inte beskriver människan som något radikalt annorlunda och skilt från naturen. Jag har valt att inte helt

²⁶ Conradie, M. Ernst 2005, 5.

förkasta begreppet natur eftersom detta synliggör en av mina huvudpoänger i uppsatsen, nämligen ett främlingskap mellan människan och resten av skapelsen. Jag kommer därför att använda mig av skapelsen som ett teologiskt begrepp för hela skapelsen (natur och människa) men också bejaka den brist på inklusivitet som finns i begreppet natur och hur det gynnar arbetets frågeställningar.²⁷

²⁷ Edwards, Denis 2001, 161.

1.4 Metod och material

Jag kommer genomföra en ekoteologisk läsning av pilgrimstraditionen. Detta görs genom att applicera ekoteologisk teori på valda aspekter av pilgrimsvandring traditionen. Det vill säga att denna uppsats kommer att vara en studie där ekoteologin används för att tolka och belysa aspekter av pilgrimsvandringen i ett nytt ljus. För att genomföra detta arbete kommer flera texter och tankegångar att analyseras diskursanalytiskt utifrån centrala begrepp.

Det teoretiska ramverket har också stor betydelse för hur metoden ser ut. Användningen av ekoteologin kommer således också att bli del av analysverktyget och därför är min teori och metod tätt förbundna. Jag har valt denna metod för att betona vikten av ekoteologin inte bara som teori utan också hur dessa tankegångar genom att fungera som ett teoretiskt ramverk för arbetet, blir centrala i utformningen av min metod. Resultatet av detta blir en metod som står i nära relation till mitt teoretiska ramverk och min förhoppning är att detta ska bidra till en tydlighet i mötet mellan två olika traditioner samt tjäna uppsatsens syfte på ett effektivt sätt.

Det min uppsats i huvudsak behandlar är två olika teologiska tankegångar: ekoteologin och pilgrimsvandringstraditionen. Därför har jag valt att hämta material som är teologiska reflektioner men med två olika teologiska språk. Det teologiska materialet är således en reflektion angående pilgrimsvandring och pilgrimsteologi och när detta sammanfogas med det ekoteologiska materialet får resonemangen en ekoteologisk contextualisering. Eftersom materialet från båda håll består av redan reflekterade teologiska resonemang möts de två tankegångarna på en jämn nivå.

Avgränsningar: Jag kommer att undersöka pilgrimstraditionen som ett fenomen inom specifikt den svenskkyrkliga traditionen i en nutida kontext. Det bör även poängteras att trots att denna avgränsning gjorts är pilgrimsvandringen en praktik som delvis är ekumenisk och när det talas om en svenskkyrklig pilgrimstradition bör det således påpekas att denna alltid står i relation till en bredare ekumenisk tradition. Då det även inom Svenska kyrkan finns stor variation och traditions rikedom har jag behövt göra ett urval av böcker inom pilgrimsvandring. De böcker jag använder mig av är således böcker skrivna om svenskkyrklig pilgrimsvandring och skrivna av människor aktiva i en svenskkyrklig kontext. Min primärlitteratur är Hans-Erik Lindströms *Gå med Gud -ett sätt att erövra långsamhetens*

kultur, Martin Linds bok *Salt, bröd och vin- en pilgrimsteologi* och *Pilgrimsvandring på Svenska* skriven av Anna Davidsson Bremborg.

1.5 Disposition

Denna uppsats består av sex kapitel. Det första kapitlet inleddes med en presentation av arbetets syfte och frågeställningar. Därefter gavs en översikt över forskningsläget och relevant forskning som skett inom fältet tidigare. Vidare redogjordes för uppsatsens teori samt ett delkapitel om metod och material. Det andra kapitlet presenterar kort svenska kyrkan och hur denna har handskats med ekoteologin och klimatarbete. Det är i kapitel tre som undersökningen presenteras och en analys av fenomen inom pilgrimsvandringen avhandlas i fem delkapitel. Därefter inleds kapitel fyra med en diskussion angående analysen och vad det kan implicera för uppsatsens frågeställningar. Kapitlet presenterar sedan uppsatsens slutsatser. Detta följs av ett kortare avslut och sammanfattning i det femte kapitlet. Avslutningsvis presenteras källorna i en bibliografi i kapitel sex som är uppsatsens sista kapitel.

2. Svenska Kyrkans klimatarbete

I detta kapitel ges en kort översikt av Svenska Kyrkans arbete med klimathotet och några av de mer betydande skrivelser som getts ut. Detta för att kontextualisera mötet mellan pilgrimsvandring och ekoteologi i den valda miljön för uppsatsen, nämligen Svenska Kyrkan.

Klimatförändringar och mänsklig aktivitet

Det är idag ett faktum att den mänskliga aktivitet som skett från och med industrialiseringen bidragit till dramatiska klimatförändringar, utarmande av den biologiska mångfalden och föroreningar som drabbar livet på vår planet. Frågan om klimatet har under senare år blivit uppmärksammat inom Svenska Kyrkan. Detta har blivit synligt i böner, biskopsbrev och miljöcertifieringar. Nedan ges exempel på hur Svenska Kyrkan har bemött klimatkrisen och hur detta skett både teologiskt, andligt och praktiskt.

Världens kurs är ett SIDA-sponsrat studiematerial för en kurs om Svenska Kyrkans arbete med miljö och klimatfrågor.²⁸ Utgångspunkten i texten är att klimatfrågan är något som kyrkan akut måste konfrontera. Tanken om att livet är en gåva som ska delas med alla levande varelser på jorden gör att klimatfrågan är en religiös fråga. I relationen till Gud impliceras också en relation till resten av skapelsen.²⁹ Men det är också en fråga om rättvisa menar skribenterna. Hur kan kyrkan gå med på att de rikaste delarna av världen lever lyxliv och låta de fattigare delarna ta konsekvenserna när vi i liturgin säger att *“vi är alla del av en och samma kropp?”*³⁰ Detta menar skribenterna blir problematiskt. Kyrkans uppdrag är att verka för en rättvis och hållbar framtid för hela mänskligheten och hela skapelsen. Kanske kan kyrkan här vara en nyckel för några av de lås som bundits kring krisen. Världens kurs skriver att kyrkan har en unik potential eftersom att olika människor vänder sig till henne. Kyrkan möter de allra fattigaste som lider hårt av de konsekvenser som den rikare delen av världen har bidragit till, men kyrkan möter också de som lever i överflöd och genom sin livsstil bidrar dramatiskt till klimatförändringarna. I detta ligger kyrkans särställning eftersom

²⁸ Svenska kyrkans hemsida om detta: <https://www.svenskakyrkan.se/act/varldens-kurs>

²⁹ Världens kurs- Klimat och miljö 2011, 29.

³⁰ Världens kurs- Klimat och miljö 2011, 29-30.

att hon möter människor i så olika kontexter och med så olika referenspunkter och erfarenheter. Kyrkan är således en del av problemet men i en hoppfull framtid kanske också en del av lösningen.³¹

Materialet tar också upp de tre utvalda centrala perspektiven för kyrkan: människans ansvar att förvalta skapelsen, människan som Guds avbild och korsets försoning. Vi går kort igenom de resonemang som presenteras här. Gud skapar ständigt nytt i naturen som människan är en del av. Naturen har ett eget värde men har också ett värde för människan eftersom en välmående natur är förutsättning för mänskligt liv. Gud har omsorg för skapelsen men människan har också ett ansvar att ta hand om naturen. "Att värda skapelsen är att stärka länken mellan människa och Gud"³². Detta medför att kyrkan inte längre kan ha delaktighet i människans sätt att behandla naturen. Svenska kyrkan har därför utvecklat hållbarhetsperspektiv som ska inte bara ta hand om konsekvenserna utan också motverka orsakerna till klimatkrisen.³³

I *biskopsbrev om klimatet* har Svenska kyrkans biskopar samlats för att formulera de utmaningar mänskligheten och kyrkan står inför i och med det rådande klimatläget. Brevet inleder med att postulera att dagens sätt att leva på inte är hållbart eftersom att jorden är människans hem och behöver vårdas. Grunden till detta biskopsbrev är hoppet för en bättre framtid för nästkommande generationer och kärleken till Gud och Guds skapelse menar biskoparna.³⁴ I biskopsbrevet finns också en vädjan till hela landet. Klimatkrisen är en kris för mänskligheten också på ett existentiellt plan. Det är således en andlig kris och för att kunna lösa den är den religiösa aspekten av vikt för både individen men också för samhället.³⁵

Det som tas upp i dessa två exempel på Svenska kyrkans klimatarbete är grunden till varför kyrkan måste ta ställning i klimatfrågan. Det belyser också de möjligheter som kyrkan har att göra en skillnad i denna fråga, både på ett individuellt plan och på ett gemensamt plan. Klimatfrågan är som vi sett ovan en fråga om rättvisa och därför har kyrkan ett ansvar att stå

³¹ Världens kurs- Klimat och miljö 2011, 30.

³² Världens kurs- Klimat och miljö 2011, 30.

³³ Världens kurs- Klimat och miljö 2011, 31.

³⁴ Biskopsmötet 2014, 6-9.

³⁵ Biskopsmötet. 2014, 90.

upp för de som förtrycks och lider. Det handlar också om ett förvaltarskap där vi som människor är satta i Guds skapelse för att förvalta den och ska göra det på ett ansvarsfullt sätt för att bevara skapelsen. I egenskap av att vara Guds avbild och ställföreträdare på jorden kommer ansvar som människan måste leva upp till. Det är menar författarna, också en fråga om bevarande för framtiden och nästkommande generationer. Att lämna över världen som en bättre plats som spirar av hopp och liv. I biskopsbrevet görs också en tydlig poäng av att denna kris inte endast är en ekologisk kris utan också indirekt en andlig. Det handlar om ett strukturellt nedbrytande av skapelsen där alla, men framförallt västvärlden, tagit del och gynnats av den. Kyrkan i sin egenskap av att vara världsvid har således en unik potential till att bidra positivt till förändring och en omställning till en bättre värld där skapelsen värnas.

Detta kapitel ingår i uppsatsen för att ge en inblick i Svenska kyrkans position i klimatdebatten. Dock bör det poängteras att Svenska Kyrkan också är del av den världsvida kyrkan och med detta i åtanke så blir det tydligt att Svenska Kyrkans agerande måste ses i relation till ett nätverk av kyrkor och traditioner som alla har någon form av inverkan på varandra. Min uppsats undersöker hur ekoteologi och pilgrimstraditionen inom Svenska Kyrkan står i relation till varandra, för att förstå detta möte behövs en inblick i hur Svenska Kyrkan förhåller sig till ekoteologi på ett mer allmänt plan. Det är framför allt av intresse i förhållande till min första frågeställning:

Vad erbjuder den svenskkyrkliga pilgrimstraditionen för syn på relationen mellan människan och naturen?

Det blir här tydligt att en svenskkyrklig antropologi för enbart pilgrimsvandringen inte finns att tillgå utan är sammanlänkad med en mer allmän bild av människan, Gud och skapelsen som finns inom den svenskkyrkliga traditionen.

3. Undersökning

I denna undersökningsdel ska jag gå in närmare på några tankegångar som är utmärkande för just pilgrimsvandringen. Dessa är på varierande abstraktionsnivåer och jag inleder med de mer tydligt praktiska aspekterna för att sedan gå mot en mer meta-teologisk diskussion. I dessa olika underkapitel kommer således en analys av de valda fälten att ske som sedan relateras till frågeställningarna. I diskussionen som följer i nästa kapitel tolkas resultatet av min analys och vad för möjliga svar som finns på arbetets frågeställningar.

3.1 Heliga platser

Tanken att vissa platser ligger närmare det gudomliga har varit central för pilgrimsvandringens utveckling. Vanligen vandrade en pilgrim mellan eller till olika platser med en särskilt religiös betydelse. Dessa platser kunde vara städer såsom Jerusalem med stark betydelse för den kristna traditionen och en plats som ofta figurerar i kristna och judiska texter men även andra platser som genom historien fått en särskild betydelsefull roll. Sådana platser som urskiljde sig tydligt från resten av landskapet, platser dit betydelserika personer kommit och delar av vandringsleder är några exempel. Dessa platser kom att bli värderade som något speciellt, ibland under lång tid och ibland även av flera olika religioner på samma gång eller avlösande.³⁶

Det var med dessa resor med de heliga platserna som mål där teologin kring pilgrimsvandringen kom att byggas. Hur kommer det sig att vissa platser kan upphöjas till en helig status medan andra anses profana och vardagliga? I den kristna traditionen har allt som närmar sig panteism förkastats, men kristendomen har också alltid haft en närhet till det panteistiska då religionen bekänner en Gud som monoteistisk. I det att Gud är en och allsmäktig är Gud också närvarande i allt. Detta implicerar inte att Gud är allt utan enbart att Gud finns i allt i världen eftersom Gud är närvarande och verkande i världen.³⁷ Som befrielse- och eko-teologen Leonardo Boff skriver är skapelsen en reflektion av Gud. På detta sätt menar Boff att allt levande är Guds sändebud och ett sakrament i sig själv. Denna världsbild

³⁶ Koptina, Helen och Shoreman-Ouimet, Elenor 2017, 135.

³⁷ Boff, Leonardo 1993, 50.

är bortom hierarkier då allting har sitt ursprung i Guds kärlek.³⁸ Denna ständiga gudsnärvaro har sedan tidig kristendom formulerats som panenteism, vilket inte ska förväxlas med panteism. Denna tradition är ett gammalkyrkligt koncept som Boff menar kan berika ekoteologin och förstärka länken mellan spiritualitet och en teologisk förståelse av ekologi.³⁹ Panenteism betonar relation mellan Gud och skapelsen, de likställs inte som ett enda väsen utan betonar att Gud är närvarande i allt.⁴⁰ Detta kan belysas genom apostlagärningarna: “Ty i honom är det vi lever, rör oss och är till, som också några av era egna skalder har sagt: Vi har vårt ursprung i honom.”⁴¹ κινούμεθα vilket här översätts med rör oss, betonar en början av en rörelse och kan vara en referens till skapelseögonblicket då Gud andas in liv i människan och sätter henne i rörelse. Detta betyder att vi alltid är i mötet med den treenige Guden. Världen är således inte bara en väg till Gud utan också den plats där tillbedjan till Gud sker och platsen där människan möter Gud. Detta illustrerar Boff genom den medeltida filosofen Meister Eckhart när han postulerade att om själen kunde lära känna Gud utan världen, skulle världen aldrig skapats.⁴²

Kyrkan har i sin historia aktivt vänt sig bort från allt som påminner om panteism, men samtidigt är det tydligt att kyrkan menar att Gud finns i allt, att Gud har omsorg om allt.⁴³ Här har traditionen haft en smal stig att vandra på många gånger. Gud finns i skapelsen och genom att vandra kan vi erfara det som Gud har skapat men också få inblick i Guds närvaro på jorden.⁴⁴ Ekoteologen Leslie E. Sponsel menar i *Routledge Handbook of Environmental Anthropology* att en av de mest konkreta exemplen på ekologisk spiritualitet är heliga platser i naturen.⁴⁵ När platser tillskrivs en speciell religiös betydelse blir också religionens roll i naturen och omvänt tydlig. Sponsel skriver vidare att denna praktik av heliga platser är betydande för debatten om bevarandet av jordens mångfald.⁴⁶ Bevarandet av dessa platser som anses heliga medför också ett bevarande av naturen, beskyddandet av det liv som har sitt hem där, vilket är viktiga mål för ekoteologin.

³⁸ Boff, Leonardo 1993, 46.

³⁹ Boff, Leonardo 1993, 50.

⁴⁰ Boff, Leonardo 1993, 51.

⁴¹ Apostlagärningarna 17:28

⁴² Boff, Leonardo 1993, 51.

⁴³ Lind, Martin 2011, 14-16.

⁴⁴ Lind, Martin 2011. 16

⁴⁵ Kopnina, Helen och Shoreman-Ouimet, Elenor 2017, 136.

⁴⁶ Kopnina, Helen och Shoreman-Ouimet, Elenor 2017, 136.

Människan har i större delen av den mänskliga historien inte varit bofast utan nomad som vandrat dit naturen fört henne. Detta är en del av människans historia som tappats menar teologen Bengt Wadensjö.⁴⁷ Historiskt har det alltid funnits vissa platser med en speciell betydelse där människorna ansåg att det gudomliga framträdde tydligare. Människan har alltså sin historia i ett liv av ständiga uppbrott, förnyelser och en pågående vandring. Detta är något som också förenar de flesta av människans religiösa traditioner då pilgrimsvandring och färden från en plats till en annan är en del av det andliga livet likaväl som det fysiska.

Dessa platser där människan kan förnimma något annat och närma sig det gudomliga utgör en viktig punkt för den religiösa traditionen. Den låter människan få vara nära det heliga, nära en plats där Gud uppenbarar sig särskilt tydligt menar Wadensjö.⁴⁸ Det blir alltså tydligt att Guds närvaro finns i naturen och i världen på ett sätt som annars kan glömmas bort. Det handlar om att möta Gud och naturen, där det fysiska blir ett medium. Vidare handlar det också om att återvända till något som kan betraktas som ursprunget. Det är just det som pilgrimsvandring försöker göra, återvända och återknyta. Mycket av pilgrimsvandringen i Sverige går inte till platser som är vitala pusselbitar till att förstå kristendomens ursprung, men på ett annat plan kan man ponera att det är det ändå är exakt vad de gör. Att återvända till vandringen, till naturen och till oss själva. Att vända sig inåt i reflektion och få vara på resa bort från vardagen.⁴⁹

Teologen Gunilla Jansson skriver i sitt kapitel i *Gå med Gud* att en helig plats inte behöver begränsas till den traditionella betydelsen av en plats som besöktes av något helgon, utan kan ha en vidare betydelse. En plats där jaget kan försonas med sig själv, andra och med Gud. En helig plats kan vara vilken plats som helst där frid med ens tankar uppstår menar Jansson.⁵⁰ I detta vidgande av begreppet möjliggörs också ett andliggörande av naturen och förståelsen att platsen har en specifik betydelse för människor både som kollektiv och som individ. Det finns alltså en frid i att vända sig till sin omgivning och låta denna bidra till att ge frid och sinnesro. Naturen har därför en självklar roll i det andliga livet för alla pilgrimer.

⁴⁷ Lindström, Hans-Erik 1999, 14.

⁴⁸ Lindström, Hans-Erik 1999, 15-16.

⁴⁹ Lindström, Hans-Erik 1999, 17; 7-10.

⁵⁰ Lindström, Hans-Erik 1999, 102.

I Genesis finns två skapelseberättelser som ger anspråk på en förklaring av människans syfte på jorden. I den första berättelsen skapas människan till Guds avbild och får ett uppdrag att fylla jorden med liv och härska över skapelsen. Denna text har oftast använts problematiskt men ursprungsbetydelsen anser Boff är att människan är Guds representant i skapelsen och Gud gör människan till medskapare då hon skapades till Guds avbild.⁵¹ Detta medskapande innebär en tillvaro i skapelsen och ett åtnjutande av det som erbjuds genom skapelsen. Det problematiska med perikopen är när denna text tolkas bokstavligt. När begrepp så som härska och dominera inte förutsätter en samverkan och kärlek inför skapelsen kulminerar det i den industriella synen på skapelsen. Människan är satt på jorden för att härska och bruka naturens resurser för individens och samhällets välfärd.⁵²

Det går knappast att skriva ett arbete om pilgrimsvandring utan att Jerusalem kommer på tal. Det som länge ansågs vara jordens mitt och dit alla tre abrahamitiska religioner har vallfärder. Här blir det tydligt att bara för att en plats är helig behöver inte det betyda att den bevaras och skonas från människans destruktiva beteende, snarare tvärt om. Att människan betraktar en plats som helig kan leda till en girighet och ett begär till få äga platsen. Denna destruktiva ägandeform av jorden är något som genomsyrar ekoteologins kritik av människans uppdrag. Liksom Boff skriver "The drive to possess and the wish to control can take hold of the human being so relentlessly that desire becomes insatiable"⁵³. Detta gör sig påmint i exemplet med Jerusalem där det blir tydligt att att en plats helighet inte alltid korrelerar med att denna plats vördas eller skonas från krig och förstörelse.

⁵¹ Boff, Leonardo 1993, 44.

⁵² Boff, Leonardo 1993, 44.

⁵³ Boff, Leonardo 1993, 77.

3.2 Vandrigen

Vandrigen utgör den praktiska grunden för pilgrimsvandring. Vandrigen är ett sätt att ta sig från punkt a till punkt b, men inom pilgrimsvandring är den också något mer. Den är sammanfogad med ett religiöst liv och den säger något till varje människa, det handlar inte bara om målet utan också om vandrigen skriver Jansson.⁵⁴ Alla vandringar inleds med ett uppbrott. Man lämnar något bakom sig och blickar framåt.⁵⁵ Detta uppbrott har i olika tider sett olika ut vilket också format resans förutsättningar. De uppbrott som pilgrimer står inför idag handlar om ett uppbrott från en strukturerad vardag som ständigt fylls av måsten och arbetsuppgifter som alltid väntar på oss.⁵⁶ Uppbrottet markerar en vilja till förändring, till en öppenhet för en framtid med hopp. Detta hopp är något som genomsyrar den kristna teologin.

Rörelsen i vandrigen handlar inte bara om att ta sig framåt, att känna frisk luft i sina lungor och känna pulsen stiga. Det handlar självklart delvis om en fysisk aspekt och att detta är nyttigt för människan, men det handlar också om den inre rörelsen och vad den blottar. I vandrigen får tankarna vandra och ett lugn infinna sig menar Jansson.⁵⁷ Det finns också en tydlig teologisk poäng i att ge sig ut på vandring. Vandrigen är i Bibeln ett återkommande tema. Både i Gamla Testamentet med ökenvandringen och genomgående i skildringarna av Jesus aktiva år. Detta narrativ av uppbrott, förnyelse och vandring är något som de flesta människor genomgår i sitt liv på olika plan. Vi kan tala om en mental vandring eller om en fysisk flykt från sitt hem. Det är en del av den mänskliga erfarenheten, även den bofasta människan gör uppbrott. Teologen Martin Lind postulerar att vandrigen är något genuint mänskligt.⁵⁸

Ett motiv till att pilgrimsvandra är också mötet och närheten till naturen menar Jansson.⁵⁹ Genom att pilgrimsvandra markerar varje människa sin tillhörighet till Guds skapelse skriver Lind.⁶⁰ Här ser vi att det finns en teologi kring ett möte med naturen inom pilgrimsvandring. Lind formulerar det som "I den kristna tron får människan hjälp att se skapelsen, den verkliga

⁵⁴ Lindström, Hans-Erik 1999, 105.

⁵⁵ Lindström, Hans-Erik 1999, 105.

⁵⁶ Lindström, Hans-Erik 1999, 106.

⁵⁷ Lindström, Hans-Erik 1999, 107.

⁵⁸ Lind, Martin 2011, 56.

⁵⁹ Lindström, Hans-Erik 1999, 109.

⁶⁰ Lind, Martin 2011, 55.

jordiska skapelsen som något Gud har gjort”⁶¹. I detta förstår sig människan som en del av Guds skapelse men det finns också en förståelse av att människan inte är det enda som Gud skapat utan att Gud också är skaparen av naturen.

Det blir tydligt att i detta möte som människan erfarar med naturen skapas också ett band. Människan är i sin existens bunden till naturen och beroende av den. I vandringen bli detta synliggjort. I varje sten i skon och varje svalkande vind gör naturen sig påmind. Att vandra i naturen är ett steg mot samexistens med skapelsen. Människans beroende av naturen är något som kan kännas långt borta men i vandringen blir människans sårbarhet tydlig anser Lind.⁶² I sårbarheten blir också det kristna budskapet satt på sin spets. Det sköra är det fullt ut mänskliga och genom detta blir den kristna tron meningsfull skriver Lind.⁶³ Likt Paulus skriver om dyrbara skatter i bräckliga lerkärl ponerar Lind: att i denna bräckliga tillvaro kan människan finna trygghet och lugn.⁶⁴

Detta kan också säga något om hur ekoteologin förhåller sig till skapelsen. Tanken att det fysiska också har del i frälsningen och att en uppdelning mellan ande och själ inte förminskar de fysiska upplevelserna är viktigt för ekoteologin. Det visar på att kyrkan inte heller enbart kan agera i den andliga dimensionen utan att det också finns en fysisk kyrka och att det fysiska har plats i kyrkan. Att kyrkan underdrivit den fysiska aspekten av att vara människa och upphöjt det andliga är något som ekoteologin har kritiserat kyrkan för.⁶⁵ Grundläggande för ekoteologin är också kritiken av den tydliga dualism som kyrkan målat upp. Särskiljandet mellan himmel och jord, mellan fysiskt och andligt. Detta blir tydligt i förhållande till pilgrimsvandringen och den kyrkliga traditionen. Här har pilgrimsvandringen fått en särställning i någon mån i förhållandet till mycket av den *andliga* praktik där kroppen kopplats bort.

Vandringen säger också något om den mänskliga tillvaron menar Lind.⁶⁶ I vandringen möter vi motgångar, svårigheter och problem men också hopp, glädje och varandra. Jansson menar

⁶¹ Lind, Martin 2011, 56.

⁶² Lind, Martin 2011, 69.

⁶³ Lind, Martin 2011, 70.

⁶⁴ Lind, Martin 2011, 70 & 2 Kor 4:7

⁶⁵ Lynn White 1967.

⁶⁶ Lind, Martin 2011, 59.

att det är genom vandringen som vi också kan dela våra liv med varandra.⁶⁷ I denna vandring öppnar vi upp för en gemenskap med varandra, med Gud och med resten av skapelsen.

Men vandringen får oss att vända blicken inåt. "I pilgrimsvandringen vidgas våra vyer och den avskalade vandringen öppnar upp för djupare reflektion"⁶⁸. Vandringen är således ett redskap och naturen blir en del i möjliggörandet av reflektionen.

I vandringen sker en vandring bort från det som människan annars vardagligen möter. tillvaron i världen blir annorlunda från de vanliga strukturerna som formar livet. Här frigörs människan från normer och strukturer som annars kan te sig påtagliga i samhället. Saker som socioekonomisk bakgrund, kön, etnicitet, klass och sexualitet blir perifera under vandringen. Människan är i någon mån upptagen i en gemenskap som spänner över tid och rum. I denna omvandling kan det nästan talas om något eskatologiskt som möter människan. Den kristna gemenskapen kan då bli en gemenskap i Kristus som är radikalt annorlunda från andra grupperingar i samhället. Det blir i vandringen också tydligt att livet är en gåva menar Lind.⁶⁹ Detta kan sättas i kontrast till den kritik som kyrkan fått för att vara världsfrånvärd och att när kroppen kommer på tal så är det i kontrast till det andliga eller som medel för självplågan. Här ser vi att det kan finnas en mittlinje där livet på jorden ses som en gåva och något som ska njutas av.

⁶⁷ Lindström, Hans-Erik 1999, 110.

⁶⁸ Lindström, Hans-Erik 1999, 110.

⁶⁹ Lind, Martin 2011, 41.

3.3 Enkelhet och samhällskritik

Inom pilgrimsvandringen finns flera traditioner och teologiska perspektiv som växelverkar vilket genererar en stor mångfald i hur pilgrimsvandringen utformas och yttras. Inom den svenskkyrkliga traditionen utformade Hans-Erik Lindström sju nyckelord⁷⁰ som han menade beskriver den moderna människans längtan efter det som i vardagen lätt glöms bort. Ett av dessa ord är just enkelhet. Lindström menar att det i vårt moderna samhälle finns ett behov av en uppriktig enkelhet. Dessa nyckelord blottar vad Lindström vill säga är meningen med pilgrimsvandring. Att skifta fokuset från den moderna världens alla krav på individen och ge en alternativ beskrivning av vad människan behöver.

Dessa nyckelord har inom den svenska pilgrimsvandringen fått stor betydelse men också kritik. Pilgrimsforskaren Anna Davidsson Bremborg menar att nyckelorden är populistiska och försöker locka till sig den breda allmänheten.⁷¹ Men människor som inte lever i överflöd skulle inte se enkelhet som en del av ett religiöst bruk. Här kan det först vara av vikt att kort nämna kyrkohistorien och kyrkans monastiska traditionen där enkelhets traditionen varit central sedan urkyrkan. Vidare anser jag det finnas en poäng i denna kritik, nyckelorden är på många sätt en nutida teologi utifrån nutida människors behov. Frågan är då om detta behöver vara något negativt? Svenska kyrkan är en luthersk-evangelisk kyrka som värnar om reform, och som inser ett behov av att vara något annat än vad samhället ger. I sin kritiska röst tar kyrkan sitt ansvar gentemot samhället och står upp för mänskligheten. Det som blottas i Lindströms formuleringar är en samhällskritik och ett behov av omställning i människors liv både när det gäller prioriteringar men också förväntningar på sig själva. Vidare är frågan om samhällskritiken kan likställas med populism. Det skulle kunna anses att denna kritik genereras från ett genuint behov av förändring. Kritiken som Lindströms nyckelord får här är inte helt olik den kritik som ekoteologin har fått. Ekoteologin kritiserades länge för att vara populistisk och vara ett försök till att uppfinna en lösning på nutida problem genom att sträva bakåt i historien. Religionens roll i samhället är något som är långt ifrån självklart men för att den ska bestå och kunna influera sitt samhälle är det viktigt att den också kan göras aktuell

⁷⁰ Dessa är: enkelhet, långsamhet, andlighet, delande, bekymmerslöshet, frihet och tystnad.

⁷¹ Davidsson Bremborg, Anna 2010, 120.

och få del i de nutida utmaningar mänskligheten står inför. Det är således av vikt att göra en särskilnad mellan populism och medvetenhet om den moderna tidens utmaningar.

En viss likhet mellan Lindströms problemformulering och ekoteologins kan här ses. Som tidigare nämns. Det som både sökandet efter enkelhet samt samhällskritik gör är att ständigt omvärdera våra liv. Vad är nödvändigt och vad är överflöd? Vad är bra för oss och vad gör vi för att det förväntas av oss? I dessa basala frågor angående vår existens och tillvaro kan ett band mellan ekoteologin och pilgrimsvandringen knytas.

I det att Lindström uppmanar till enkelhet finns en kritik av det överflöd som omger den moderna människan. I enkelheten finner vi också sökandet efter en tacksamhet och uppskattning för det som verkligen behövs. Detta korrelerar väl med ekoteologins kritik av människans materiella överflöd och onödiga konsumtion som självklarheter i tillvaron. Det som Lindström gör i sina ledord är att sätta ord på det han anser att dagens samhälle saknar. Utifrån dessa teser om felprioriteringar i vardagen skapar han nyckelbegrepp för sökandet efter det som glömts bort i modernitetens stress. Denna problematisering av det moderna samhället är i högsta grad en samhällskritik som på många plan är religiös men den är på andra plan allmänmänsklig. Denna allmänmänskliga approach som inriktar sig specifikt på den nutida kontexten kan anses vara populistiskt då detta är något som är sporrande⁷² för just de som lever ett *normativt liv* enligt samhällets mått och därför är dessa ledord också väldigt beroende av det samhälle vi lever i. I mötet med dagens utmaningar kan en kontextuell teologi också bli nödvändig. Den kristna traditionen har under lång tid och i mycket olika samhällen haft en roll och för att fortsätta vara relevant är det nödvändigt att i någon mån tala till den specifika kontexten och inte bara leva på som om samhället inte förändras. Det är något som varje kyrka under varje tid måste vara till viss del öppen för. Lind menar att som pilgrim får man inte isolera sig utan vara en del av samhället. Samhällskritiken är en nödvändig del av det kristna livet. Det är innebörden av att vara jordens salt menar Lind.⁷³

Det ekoteologin gör är att kritisera vårt omiljövänliga levne i teologiska termer. Att det vi har är en gåva från Gud är en förutsättning för den kristna tron men vad betyder det att vi

⁷² Det är utmanande och därför genom sin radikalitet något som lockar.

⁷³ Lind, Martin 2011, 94.

förbrukar denna gåva på ett omoraliskt sätt? Klimatkrisen är, som McFauge skriver: inte bara en intressant fråga utan ett krav på en livsomställning.⁷⁴ Det sätt som människan idag brukar naturen leder till naturförstörelse, klimatförändringar och ett växande gap mellan de fattiga och rika på jorden. Finns det då ett alternativ till detta? Den individualistiska självbild som rättfärdigat människans herradöme över världen har kyrkan varit en bidragande del av, således har kyrkan också ett ansvar för det resultat som denna världsbild fått. Denna kritik som ekoteologin för in kan knytas till pilgrimsvandringens tankar om att vara en kontrast till det moderna samhället. Denna kontrast till det moderna samhället är en del av kyrkans uppdrag att vara världens ljus. I tider präglade av mörker och oro är det också kyrkan som förmedlar hoppet om en upprättad mänsklighet.

Enkelheten från pilgrimsvandringen kan ackompanjera ekoteologins önskan om ett sökande efter annorlunda prioriteringar. Desto mer teologin kommit att fokusera på Guds transcendens och distans från den materiella världen desto mer har jorden kommit att bli ett objekt för exploatering och njutning snarare än spiritualitet.⁷⁵ Människan hamnar så lätt i en bekvämlighet där det som har verkligt värde blir sekundärt till vad vi tror har ett värde. Ofta när det pratas om värde gäller det pengar och hur mycket av dem som ska tjänas, vinnas eller betalas. Det ekonomiska system mänskligheten har byggt upp vill ge allting en siffra. Tid är pengar heter det ofta, och kanske är det så som världen kategoriseras. Många av människans system är helt baserade på att den som har mest pengar har vunnit. Här skiljer sig religion markant från andra system. Sallie McFauge skriver att det är intressant att ingen av världsreligionerna har som maxim att saliga är de giriga.⁷⁶ Religion är här en motpol till hur samhället i övrigt ser ut. Detta betyder däremot inte att religion och ekonomi inte har med varandra att göra, snarare det omvända menar McFauge. Ekonomi är en fråga om rättvisa, om att dela resurser och bygga en hållbar framtid.⁷⁷ Enkelhet och rättvisa är sammanknutna eftersom att genom ett övergivande av det onödiga överflöd som utarmar vår planet så kan enkelhet vara en nyckel till att se vad som har ett genuint värde. Människan har kommit att tro att det önskade tillståndet för existens på jorden är dominans över naturen och ett överflöd med prylar. Ett kall till enkelhet visar på att det finns alternativa sätt att leva som inte behöver

⁷⁴ McFague, Sallie 2008, 4.

⁷⁵ Boff, Leonardo 1995, 77.

⁷⁶ McFague, Sallie 2008, 82.

⁷⁷ McFague, Sallie 2008, 83.

vara sämre. I en enkelhet synliggörs det som har en verklig betydelse och vad som för oss bort från det som har värde.

I mötet mellan pilgrimsvandring och ekoteologi finns det ett bibelställe som kan kasta ljus på med vilken svårighet människan överger sina världsliga rikedomar och bekvämligheter.

När han skulle fortsätta sin vandring sprang en man fram och föll på knä för honom och frågade:
»Gode mästare, vad skall jag göra för att vinna evigt liv?« [...] Du kan budorden: *Du skall inte dräpa, Du skall inte begå äktenskapsbrott, Du skall inte stjäla, Du skall inte vittna falskt, Du skall inte ta ifrån någon det som är hans, Visa aktning för din far och din mor.*« –»Mästare«, sade mannen, »allt detta har jag hållit sedan jag var ung.« Jesus såg på honom med kärlek och sade: »Ett fattas dig. Gå och sälj allt du har och ge åt de fattiga; då får du en skatt i himlen. Kom sedan och följ mig.« Vid de orden mörknade mannen och gick bedrövad sin väg, för han ägde mycket. (Matt 10:17-22)

Mannen i berättelsen åtnjuter en plats i samhället där han kan leva ett bekvämt liv och inte behöver oroa sig för den ovisshet som följer med ett enkelt liv. I berättelsen vänder han sig till Jesus för att fråga hur det eviga livet kan vinnas. Nu när han redan äger allt han behöver på jorden vill han säkerställa sitt eviga liv. Han berättar för Jesus att han sedan sin ungdom har hållt buden och levt så som det förväntas av honom. Mannen som levt i tron att han ägde det han behövde och gjorde det som förväntades ville kanske höra av Jesus att han redan nu var garanterad en plats i det eviga livet. Men Jesus förvånar mannen i hans svar. Det är inte på jorden människan ska samla skatter utan i himlen. De skatter vi samlar på jorden gör oss giriga och vi ser inte längre dem som är lidande och i nöd. Att följa Jesus betyder således att försäga sig ett liv i överflöd och lyx. Denna vägledning som Jesus kommer med här kan tolkas utifrån en ekoteologisk synvinkel. Jesus uppmaning att överge ett liv av materiellt välstånd för ett liv i enkelhet och självupppoffran är lika viktig i dagens kontext som under första århundradet. Rättfärdigandet av sin egen framgång på bekostnad av någon annan är en instinkt som fortfarande ger problematiska konsekvenser för samhälle och klimat.

Det Jesus säger är i total kontrast till hur vi människor lever våra liv och har byggt upp vårt samhälle. Genom Jesus verkan på jorden ställs människan ansikte mot ansikte med Gud. Då synliggörs vad det innebär att leva rätt, vilket sker genom människans relation till Gud

skriver McFague.⁷⁸ När Jesus säger till mannen att sälja allt han äger och ge åt de fattiga vet Jesus att detta är mycket att be om. Mannen i perikopen är representativ för mänskligheten och hur vår värld i stort är uppbyggd. I mötet med Jesus konfronteras mannen med ekoteologins grundfråga: Hur kan ett liv i överflöd motiveras teologiskt? En möjlig slutsats vilket ekoteologin landat i är att det inte går. Ett rättfärdigt liv handlar om självupppoffring och om att leva ut ett liv i Guds avbild. Jesus verksamhet karaktäriserades av helande av det som var fel och ont på jorden.⁷⁹ Att vara människa innebär en omsorg för de som Gud skapat och ett försakande av sig själv som en självständig individ som bara styrs av sina egna begär. Istället är vi en del av ett nätverk och som en del av detta nätverk har vi ett ansvar inte bara för oss själva utan för alla delar.⁸⁰

⁷⁸ McFague, Sallie 2008, 80.

⁷⁹ McFague, Sallie 2008, 80.

⁸⁰ McFague, Sallie 2008, 48.

3.4 Befrielse, gemenskap och hopp

“Pilgrimsvandringens band med alla människors svaga sidor gör tron på hennes befrielse och hennes upprättelse angelägen.”⁸¹

Så beskriver Lind pilgrimens relation till sin medmänniska. Befrielsen är något angeläget, varje människas befrielse spelar roll. Befrielse och upprättelse är ord som många inte skulle koppla samman med just pilgrimsvandring. Varför är frågan. Detta är något som Lind anser vara formativt för vad det innebär att vara pilgrim. Det skapas ett band mellan människor där de sidor som varit svaga är pusselbitar för befrielse och upprättelse. I pilgrimsvandringen blir delande av glädje men också av sorg och det svåra i livet möjligt och detta skapar en strävan mot befrielse. På vägen kan mötet mellan människor ske på ett nytt sätt och den gemenskap som bildas stärks av ett osjälviskt delande. Dessa möten frigör människan från samhällets hierarkier.⁸² Mötet under vandringen karaktäriseras av ett delande av den mänskliga erfarenheten och en djupare förståelse av varje individs prövningar och motgångar. I detta föds en gemenskap som inte är bunden under samhällets hierarkier utan kan sträva efter människans befrielse och upprättelse.

Vandringen är en berättelse om hopp menar Lind.⁸³ Trots de svårigheter som möter vandraren längs vägen finns en tro på att ens liv är i Guds händer och genom detta överlämnande inför svårigheter vet vandraren att inget är utanför Guds omsorg. Gud är den som skyddar vandraren och vakar över skapelsen. Här kan ekoteologins närhet med befrielseteologin belysa. Leonardo Boff menar att religionens grundpelare är ett värdesättande av liv och ett medlidande när det skadas, förtrycks eller nedvärderas.⁸⁴ Befrielseteologin kan direkt kopplas samman med ekoteologins grundfråga eftersom att människan inte längre kan leva i den form av modernitet som rättfärdigar en dominans över naturen och andra människor anser Boff.⁸⁵ Detta nådde sin kulmen i Kyrkornas världsråds möte 1990 när det under temat för ekologi och växande klyftor formulerades att krav på att teknologin skulle arbeta med naturen snarare

⁸¹ Lind, Martin 2011, 72.

⁸² Lind, Martin 2011, 72-73.

⁸³ Lind, Martin 2011, 81.

⁸⁴ Boff, Leonardo 1995, 68.

⁸⁵ Boff, Leonardo 1995, 76.

än för att kolonialisera den.⁸⁶ Gud är immanent närvarande i skapelsen och blir transparent genom skapelsen skriver Boff.⁸⁷ Men genom människans aggression gentemot skapelsen och sina medmänniskor förvrängs denna transcendens. Lösningen på detta problem menar Boff är ekologisk rättvisa. Genom respekt till andra varelser och ting samt en kontinuerligt social rättvisa upphör förtrycket av skapelsen.⁸⁸ Denna nya allians av en enad mänsklighet kan enbart ske när människan släpper sin aggressivitet och girighet anser Boff.⁸⁹ För att mänskligheten ska befrias från sin egen aggressivitet och destruktivitet behövs därför en teologi som bygger en bro mellan kristendomens kärleksbudskap till en praktisk befrielse av skapelsen. *Gå med Gud* beskriver vandringen som en rörelse mot en befriad mänsklighet då människan genom vandringen frigör sig från de världsliga hierarkierna och istället förenas i ett hopp. Lind skriver att i en pilgrimsfärd sker alltid en protest mot de nedbrytande krafter som verkar i oss själva, mellan människor och i samhället.⁹⁰ Genom detta möte menar Lind att det finns ett återupptäckande av skapelsen och det mänskliga ansvaret gentemot skapelsen i dess fullhet. Vandringen uppenbarar människans samhörighet med skapelsen och det beroendeförhållande som existerar mellan människan och naturen.⁹¹

Både *Gå med Gud* och *Salt, bröd och vin* som är två av mina primära källor gör intressant nog kommentarer om etymologin bakom ordet pilgrim. Ordet kommer från latinets *peregrinus* vilket betyder främling, detta ord är en sammansättning av *per*, vilken betyder genom och *ager*, vilket betyder land. Denna benämning tros ha kommit ur att främlingar kom och bosatte sig eller reste omkring i andra länder. Hans-Erik Lindström menar att detta språkbruk betonar ett liv i uppbrott och vallfärden som ett aktivt sökande efter en framtid. Martin Lind stannar också upp vid ordets etymologi och problematiserar den tolkning som successivt lagts över ordet. Att vara en främling i landet blev till att vara en främling på jorden. Denna legitimering av ett främlingskap med det jordiska är problematisk då det kan leda in till ett rent förakt för det givna jordiska livet menar Lind.⁹² Här är det av vikt att förstå ordets ursprungliga innebörd där han liksom Lindström menar att det var ett tillstånd av

⁸⁶ Boff, Leonardo 1995, 76.

⁸⁷ Boff, Leonardo 1995, 76-77.

⁸⁸ Boff, Leonardo 1995, 77.

⁸⁹ Boff, Leonardo 1995, 77.

⁹⁰ Lind, Martin 2011, 94.

⁹¹ Lind, Martin 2011, 99.

⁹² Lind, Martin 2011, 93.

främlingskap till platsen, det vill säga de besökte en plats på vilken deras vardagliga liv inte utspelade sig. Det rör sig alltså inte i en vidare bemärkelse om ett främlingskap gentemot världen. Lind presenterar också en modern tolkning av hur ordet främling kan användas. Det är då ett främlingskap inför förstörelse, kränkningar och förtryck.⁹³ En ekoteologisk tolkning av detta skulle vara att göra en distinktion mellan främlingskapet gentemot det jordiska och främlingskapet gentemot det materialistiska ägandet. Att se sig som nära förbunden med de jordiska men med ett främlingskap gentemot den relation till det jordiska som går ut på ägande och dominans.

Inom kristendomen finns en stor betoning på gemenskapen mellan människor. Mötet och kärleken till medmänniskan är en del av att vara kristen. Som kristen är individen således sekundär eftersom alla hör samman i ett kollektiv, kyrkan. Den tyske teologen Dietrich Bonhoeffer skriver att ”Det enda fruktbara förhållandet till de andra- just till det svaga- är kärleken, dvs viljan att hålla fast vid gemenskapen. Gud själv har inte föraktat dem utan blivit människa för människornas skull”.⁹⁴ Det Bonhoeffer betonar här är att som kristen är kärleken till det svaga och annorlunda given eftersom att Gud blev människa för deras skull. I det kristna livet är omsorg för de svaga och förorättade en självklarhet. Att vara i gemenskap med alla människor, liksom Gud valde att bli människa för alla människors skull.

Denna tanke om kollektivism och ett gemensamt ansvar för sina medmänniskor är långt ifrån en självklarhet i dagens samhälle som är så format av individualismen. Den värld vi lever i idag är ett resultat av upplysningen, individualismen och kapitalismen som format det västerländska livsidealet vilket bidragit till den ekologiska kris som skapelsen nu befinner sig i. Teologerna Anna Marie Dalton och Henry C. Simmons skriver i boken *Ecotheology and the practice of hope* att ekoteologin är ett projekt som syftar till att förändra den mänskliga gemenskapens⁹⁵ sätt att ta del av världen. Därför är den kristna gemenskapen centrumet för att bygga upp en hållbar relation till skapelsen.⁹⁶ Lind beskriver det som att människans

⁹³ Lind, Martin 2011, 94.

⁹⁴ Bonhoeffer, Dietrich 1951, 21.

⁹⁵ översatt från engelskans *human communities*

⁹⁶ Dalton, Anna Marie & Simmons, Henry C. 2010, 54.

uppdrag är att leva för andra. Genom pilgrimsvandringen förs människor samman och vandringen är en akt av samhörighet.⁹⁷

Det kristna hoppet om en befriad skapelse är ett eskatologisk sådant men detta förutsätter inte att en som kristen bara kan sitta och bida sin tid. Det är tron på en ny värld som låter hoppets frö slå rot i våra hjärtan skriver ekoteologen Gregory Brett C.M i *Earth Revealing Earth Healing- Ecology and Christian Theology*. Det kristna hoppet tar sin grund i Jesu lidande, död och uppståndelse samt andens närvaro i det jordiska livet.⁹⁸ Den kristna visionen om framtiden är relevant och givande i det kristna förhållningssättet till framtiden och den ekologiska kris vi nu befinner oss i anser Brett. Mötet mellan ekologiska frågor och eskatologiska frågor sker genom det kristna hoppet i Guds löfte som synliggörs genom inkarnationen. Bonhoeffer beskriver detta eskatologiska hopp som "Det är bara när man älskar livet och jorden så mycket att allt tycks vara över utan dem, som man kan tro på uppståndelsen och en ny värld".⁹⁹

Den välkända ekofeministen Rosemary Radford Ruether skriver om det eskatologiska hoppet utifrån en ekofeministisk synvinkel. "Women must see that there can be no liberation for them and no solution to the ecological crisis within a society whose fundamental model of relationships continues to be one of domination."¹⁰⁰ Det Ruethers gör här är att hon binder samman förtrycket mot kvinnor med det av skapelsen och genom att tala om en befrielseologi i dessa termer är det en befrielse inte enbart av mänskligheten utan också av hela skapelsen. Denna befrielse menar Ruethers inte kan ske inom ramen av det samhälle som finns idag utan så länge relationerna mellan delar av skapelsen formas av dominans och ägande kan skapelsen inte återupprättas. Detta eskatologiska hopp om en befriad skapelse är därför också ett hopp på en förändrad syn på relationerna inom skapelsen.¹⁰¹

⁹⁷ Lind, Martin 2011, 98-99

⁹⁸ Edwards, Denis 2001, 159.

⁹⁹ Halldorf, Peter 2019, inledningen I.

¹⁰⁰ Dalton, Anna Marie & Simmons, Henry C 2010, 47.

¹⁰¹ Dalton, Anna Marie & Simmons, Henry C 2010, 48-50.

3.5 Mot en bredare teologisk kontext

I denna del kommer jag presentera teologiska tankegångar inom pilgrimsvandringsteologin som inte är specifikt utmärkande för pilgrimsvandringen men tydligt anknyter till en bredare teologisk kontext. Exempel på detta är pilgrimsvandringens relation till olika kristna riter¹⁰² samt teologiska formuleringar angående tankar som skuld, skynd och eskatologi.

Det andliga och det världsliga

Pilgrimsvandringen har i den protestantiska historien haft en brokig historia. Praktiken har funnits med i stort sett sedan kristendomen växte fram som religion. Under reformationen blev praktiken inte alltid så positivt omnämnd.¹⁰³ Detta kan ha flera förklaringar som jag inte går in på just här. Resultatet av detta blev att praktiken inte knöts samman med teologin i kyrkan på samma sätt som i den katolska och den ortodoxa kyrkan. Detta i sin tur resulterade i ett brott där teologi och praktik inte längre var i samspråk. Detta tog tid att överbrygga. I Sverige har en egen pilgrimstradition förankrats på teologisk grund men detta i mer modern tid skriver Anna Davidsson Bremborg.¹⁰⁴

När skapelsen delas in i en tydlig dualism skapas en exklusivism. Naturen och människan blir två motpoler där den ena upphöjs och den andra förkastas. Denna form av dualism kritiserar filosofen Nancy Murphy i sitt verk *Bodies and Souls, or spirited bodies?* Denna postmoderna form av kritik mot dualismen anser många ger en bild av kontrasterande enheter snarare än element som kan sammanfogas. Det har således skapats en sorts kontrast mellan kroppslighet och det vilda och människan och den mer förfinade tillvaron. Naturen och kroppen blir satt på en sida och andlighet och de privilegierade människorna som kan framstå som frigjorda naturen på andra sidan. Orsaken till detta skapande av dualismer är delvis ett resultat av kristendomens hellenisering.¹⁰⁵ Denna kritik av dualismen som kommit med postmodernismen och insikten att mänskligheten inte är universums centrum medför också, liksom ekoteologin: en kritik av kulturella och religiösa anspråk som någon gång blivit vedertagna sanningar.¹⁰⁶ Den form av kropp- själ dualism som Murphy kritiserar är central

¹⁰² Nattvard, dop m.m

¹⁰³ Davidsson Bremborg, Anna 2010, 119.

¹⁰⁴ Davidsson Bremborg, Anna 2010, 119.

¹⁰⁵ Murphy, Nancy 2006, 39.

¹⁰⁶ Murphy, Nancy 2006, 39, 41.

för pilgrimsvandringen. Tanken att kroppen och det immanenta är skilt från själen och det transcendenta bidrar till en problematisk människosyn och framförallt en ohållbar syn på kroppslighet. Med denna syn på kroppen kan den behandlas hur som helst till förmån för en själslig förbättring. Detta har historiskt också skett då det ansågs viktigare att bevara folks själar än att hjälpa dem i det nuvarande fysiska lidande som genomleds där och då.

Det Murphy gör är att istället föreslå en syn på människan som mer relationell.¹⁰⁷ Denna relationella anblick är också något som många ekoteologer förespråkar för att kunna förstå människan samt hennes uppdrag i världen.¹⁰⁸ Konstruktionen av själen som något radikalt annorlunda från kroppen har också bidragit till den bortvändhet från kroppen som kyrkan har förespråkat. Pilgrimsvandringens sammanfogande av det andliga och det världsliga är således i sig själv en kritik av den mänskliga dualismen.

Sakrament och symbolik

Sakramenten är en central del för den kristna mystiken samt för praktiken av ett kristet liv. Det är i nattvarden som människan får närma sig Gud skriver Thorén och Stoor.¹⁰⁹ Genom bröd och vin, produkter av naturen uppenbaras Gud för människan. Det är i det ändliga som människan får mötet med det oändliga¹¹⁰, och i det profana som det sakrala kan skymtas. Det jordiska: brödet, vinet och vattnet blir förmedlare av något himmelskt, något radikalt annorlunda.

Teologen Paul Tillich formulerar det som att symbolen öppnar upp för en ny nivå av verkligheten som annars är otillgänglig för oss.¹¹¹ Ted Peters som skriver om systematisk teologi i den moderna tiden jämför de kristna symbolerna med en prisma. De kristna symbolerna likt prisma reflekterar sanningar som annars inte blir sedda. Likt prisma har symbolerna ibland blivit behandlade som enbart en skön dekoration men när vi undersöker de noggrannare öppnar de upp ett helt spektrum av vishet och insikter som annars varit dolda skriver Peters.¹¹² Symboler rör sig i utkanten av den mänskliga tillvaron mellan det som är

¹⁰⁷ Murphy, Nancy 2006, 22.

¹⁰⁸ Boff, Leonardo. 1993, 51.

¹⁰⁹ Thorén, Emma & Stoor, Thomas 2017, 80.

¹¹⁰ *Finitum capax infinitum*

¹¹¹ Tillich, Paul 1999, 42.

¹¹² Peters, Ted 2015, 63-64.

dolt och det som är uppenbart, det som är synligt och det som är osynligt. En symbol är sitt eget objekt men pekar också på något bortom menar Peters.¹¹³ Detta återspeglas i ekoteologins och pilgrimsvandringens möte. När människan möter skapelsen och alla de symboler som där ryms sker ett möte på flera plan. I mötet med skapelsen finns en djupare förståelse för relationen mellan människa och natur inbäddad. Vidare talar detta möte mellan människan och naturen också något indirekt om relationen till skaparen, Gud.

I eukaristins bröd och vin ryms en aspekt av ett bortom, av det dolda och sakramentala. Symboliken i brödet, vinet och dopvattnet är fysiska symboler som bygger upp kyrkans identitet menar Peters.¹¹⁴ De är inte bara en återblick till instiftandet av sakramenten men också en ständig påminnelse om Guds närvaro bland människorna, ett verktyg för Guds nåd.¹¹⁵ Att naturen genom detta är ett verktyg för att uppenbara Guds nåd och påminna människor om den kristna trons centrum gör också naturen till en del av frälsningsberättelsen. Den ekologiska krisen och nedbrytandet av skapelsen har alltså en direkt liturgisk effekt inom kristendomen. Eftersom att naturen och de resurser vi får möjliggör de karaktäristiska kristna riterna blir avsaknaden av dessa resurser också en påminnelse om människans misslyckande gentemot skapelsen. Detta misslyckande och beroende av skapelsen gör sig påmind i nattvarden (vin och bröd) dopet (vatten). Som Lind uttrycker det hör jorden och himmelen samman eftersom att båda tillhör Gud,¹¹⁶ och genom symbolerna kan detta lysa igenom i både den kristna teologin och praktiken.

Ett exempel på brödet och därigenom naturens gåvor som något sakramentalt som är väl lämpat för just denna uppsats är ur psalm 298 i den svenska psalmboken vilken givit uppsatsen sin titel. Första versen i den svenska översättningen lyder nämligen just "Bröd från himlen ur din fadershand vi får"¹¹⁷. Här ser vi hur tydligt sakramenten, människans närhet till Gud och vandringen knyts samman. Brödet från himlen är vidare något som människan får erfara här på jorden fast det i sitt ursprung beskrivs som himmelskt och inte från denna värld.

¹¹³ Peters, Ted 2015, 64.

¹¹⁴ Peters, Ted 2015, 66.

¹¹⁵ Peters, Ted 2015, 66.

¹¹⁶ Lind, Martin 2011, 96.

¹¹⁷ Sv Ps 298

Det Peters poängterar här är att den kristna symboliken ger möjlighet att tala och uttrycka saker som är på en annan plan av verkligheten. Genom det sakramentala språket kan vi tala om andlighet, Gud och om det som finns bortom vår verklighet genom allegorier, symboler och liknelser. Detta språk är en central del i den kristna erfarenheten och ett uttryck för en kristen andlighet. Pilgrimsvandringen med sitt språk om naturen och skapelsen erbjuder ett nytt sätt att tala om miljön och klimatkrisen på ett andligt plan. Det är genom att hitta ett språk för sin tro som människan också kan finna sanningen om sig själv skriver Lind.¹¹⁸ Hur kristna talar och lever ut en syn på sakramenten blir därför betydande även inom ekoteologin. Genom att exempelvis dela eukaristi synliggörs också människans behov av fysiska markörer i de religiösa riterna. Om denna värld och det fysiska här skulle vara irrelevant för den kristna tron hade dessa riter kunnat se helt annorlunda ut. Det blir här uppenbart att de upplevelser och erfarenheter människan har i världen bär på ett stort religiöst värde. Om det materiella således har en funktion för de kristna riterna blir förnekandet av denna värld som viktig för det andliga livet paradoxal. Vidare får klimatkrisens bristande tillgång på basala resurser såsom luft, vatten och mat betydelse för hur de kristna riterna kan utföras. I ett besök vid Jordanfloden på den plats där det sägs att Jesu dop ska ha tagit plats möts vi av klimatkrisens närvaro i även det som många troende betraktar som heligt. Floden som en gång ska ha varit relativt ren är idag enbart en liten del av sin forna storlek och vattnet kan inte i någon bemärkelse betraktas som rent. Många kristna kommer ändå till denna plats för att anknyta till historien. Samtidigt gör sig dock klimatets kris sig otvivelaktigt påmind för alla åskådare.

Inkarnationen

Genom Jesus förstår vi tydligare att skapelsen och Gud hör ihop. Gud blev människa av kött och blod. Det gudomliga är inte långt borta utan närvarande i skapelsen. Centralt för fornamnet av kristologin är den nicenska terminologin med *incarnatus est* (blev kött) och *homo factus est* (gjordes mänsklig). Dessa två begrepp anspelar på Bibelns skildringar om Jesus, den första är en referens till Johannesprologen där ordet blev kött. Den andra terminologin fokuserar på berättelsen om Jesus som en specifikt människa.¹¹⁹ Det teologen

¹¹⁸ Lind, Martin 2011, 46.

¹¹⁹ Edwards, Denis 2001, 69-70.

Duncan Reid avser att göra är således att sammanföra dessa terminologier för att finna en teologi vilken framhäver kroppsligheten i Kristi mänsklighet.¹²⁰ Det som kom till att ske efter att den nicenska trosbekännelsen formulerades var att köttets tillvaro, vilket är en tillvaro som är delad med alla levande varelser, blev undervärderad en mänsklig existens vilket var en högre nivå av varande. Den ideala mänskliga tillvaron skulle på något plan vara fri och upphöjd den köttliga. Detta kött kom till att inkludera allt köttligt, alltså allt levande. Här sker alltså en separation mellan mänsklighet och mänsklig natur, i förlängningen all natur. Detta menar Reid blir ett mänskligt ideal att vara upphöjd sin natur vilket resulterar i en antropocentrisk och kroppsfientlig världsbild. Kristendomen kom här att bejaka kristus mänsklighet istället för själva den kroppslighet som delas med allt levande. Denna tendens skymmer Kristus relation till allt levande och ett släktskap till hela skapelsen anser Reid.¹²¹

I inkarnationen sätts den mänskliga tillvaron på sin spets. Det är genom inkarnationen som Gud iklär sig mänskligheten och frälsningen sker. Detta säger också något intressant om mänsklig kroppslighet och relation till skapelsen. Guds närvaro i skapelsen är genom inkarnationen ett fysiskt faktum och genom att Jesus blev människa vandrade Gud med oss på jorden. Inkarnation är likt Reid ovan argumenterat för en berättelse om Guds släktskap inte bara med människan utan med allt skapat. Den antropocentrism som den kristna traditionen har använts sig av är en sorts dualism mellan mänskligheten och naturen. Detta har varit ett sorts avståndstagande från det jordiska i förmån för något högre. Det som blir synliggjort i inkarnationen är att Gud gjorde den exakta motsatsen. En ironi finns i att kyrkan kom att ta avstånd till kroppsligheten medan Gud istället blev kroppslig. I det att ordet blev kött griper Gud in i skapelsen trots att den är en brusten och operfekt tillvaro.

Martin Lind knyter samman inkarnationen med pilgrimsvandringens rörelse och tankar om befrielse. Det gudomliga förenas med det jordiska i Jesus Kristus skriver Lind.¹²² Gud kommer med nåd och befrielse till människan, detta ger utlopp för den rörelse som är en del av den mänskliga tillvaron. Lind menar att därför är den ständiga förändringen en nödvändighet och en konsekvens av Guds människoblivande. Människans förändring är

¹²⁰ Edwards, Denis 2001, 69-70.

¹²¹ Edwards, Denis 2001, 71.

¹²² Lind, Martin 2011, 73.

kontinuerlig på många plan, biologiskt sett förändras vi ständigt och vi lever i ett samhälle som hela tiden justeras och ändras. Detta gäller även för vår andlighet menar Lind.¹²³ Detta är också en resurs för kyrkan. Trots att kyrkans kärna är samma, tron på Jesus, så formas den kristna tron dialektiskt efter mänsklighetens kontext¹²⁴ Genom inkarnationen då Gud blev människa och på så vis är både skapelsens ursprung men också medverkande i den skapas en dynamisk rörelse.¹²⁵

¹²³ Lind, Martin 2011, 74.

¹²⁴ Lind, Martin 2011, 74.

¹²⁵ Lind, Martin 2011, 73.

4. Avslutande diskussion och slutsatser

Jag kommer nu att utifrån mina två frågeställningar diskutera det som tagits upp i arbetets analyskapitel. De ovan nämna brytningspunkterna mellan ekoteologi och pilgrimsvandring ger konsekvenser för människans relation till naturen. Nedan förs en diskussion utifrån huruvida sammanföringen av ekoteologin och pilgrimsvandring kan vara fruktbar för båda disciplinerna och vad deras möte kan innebära för kyrkan.

Vad erbjuder den svenskkyrkliga pilgrimstraditionen för syn på relationen mellan människan och naturen?

Pilgrimstraditionen bekräftar redan vid första anblick att människan och naturen hör ihop. En pilgrimsfärd kan inte genomföras utan att människan beger sig ut i världen där hon möts av naturen. Den svenskkyrkliga pilgrimstraditionen ger uttryck för att relationen mellan människan och naturen är betydande och viktig för människan på ett andligt plan likväl som ett fysiskt.

Pilgrimsvandringen är meningsfull och nyskapande för bandet mellan människan och resten av skapelsen. Närvaron i naturen synliggör också den sanna människan utanför alla de bekvämligheter och distraktioner som annars drar i henne. Människan är bunden till naturen för att få alla de saker hon behöver: mat, vatten, värme. Samtidigt är naturen en självklar del i vandringen och en påminnelse om att i vandringen är mötet inte längre bara på människans villkor. Naturen sätter också gränser och formar vandringen: terräng och väder är exempel på saker vandraren inte enkelt kan kontrollera. Trots att naturen ibland beskrivs som ogästvänlig så erbjuder den berikande erfarenheter och nytta till människans liv. Naturen kan erbjuda trygghet, mat, stillhet, tystnad och en enkelhet som ger insikt. Naturen och människan hör samman i skapelsen och det är en del av det mänskliga uppdraget att vårda skapelsen och uppleva Gud genom skapelsen. I ekoteologins kritik av det successiva främlingskapet mellan människan och resten av skapelsen som nästlat sig in i den kristna traditionen finner vi i uppsatsen en utmaning. Det jag genom hela arbetet utgått ifrån är att uppdelningen mellan natur och människa är problematisk rent teologiskt. Detta problem vill jag belysa som en av teologins moderna utmaningar. Det som också blev tydligt under arbetets gång är att detta tillstånd inte är en nödvändighet utan snarare en tagg i teologin. När denna missuppfattning

belyses ser vi att denna differentiering mellan människan och skapelsen inte har en teologisk grund utan snarare tvärtom finns det en stor möjlighet att utifrån ekoteologi ifrågasätta denna uppdelning och ha en mer inkluderande bild av skapelsen.

Finns det potential för att binda samman pilgrimstraditionens syn på människa och natur med ekoteologins sökande efter en hållbar kristen teologi?

Jag anser att pilgrimsvandringen inom flera områden har något att tillföra till ekoteologin. Sammansmältningen av en kontextuell teologi och en religiös praktik har möjlighet att skapa något som är betydande på praktisk nivå men även har en teologiskt förankrad grund. Tanken om att det i människans uppdrag finns en uppmaning till att sköta om och vara i naturen blir en länk mellan ekoteologin och pilgrimsvandringen. När beroendet av naturen blir så tydligt förstår vi också att vårt ansvar att förvalta den är fortsatt. Att vara solidarisk med skapelsen är också att ha hand om och vårda naturen och varandra. Detta innebär ett hållbart klimat så att alla människor, djur och växter har tillgång till rent vatten, luft och skydd från klimatkatastrofer och snabba klimatförändringar som utarmar och dödar naturens mångfald. Tanken att människan har ett ansvar att leva i kärlek till varandra och förvalta skapelsen är således radikal i en värld plågad av en ond cirkel av klimatförstörelse och kapitalism. Detta är något som pilgrimsvandringen liksom ekoteologin har konsensus i. Skärningspunkten mellan ekoteologi och pilgrimsvandring kan därför ge en teologi som ger uttryck för den moderna tidens utmaningar i att leva ett hållbart och miljövänligt liv tillsammans med att ge en genuin andlig praktik där detta hopp om en hållbar kristen teologi kan utkristalliseras.

Genom att gå djupare in på olika aspekter av pilgrimsvandring blir det tydligt att det inom pilgrimsvandring finns en potential för att fördjupa och inkorporera frågor som också är kritiska för ekoteologin. Det första exemplet i detta arbete var tanken om heliga platser. Genom att betrakta vissa platser som heliga byggs en vördnad och en respekt för dessa platser upp som kan leda till att bevarandet av dessa känns nödvändigt. Omvänt kan det dessvärre också leda till ett girigt beteende där det mänskliga behovet av ägande tar överhanden. Detta är problematiskt och här kan ekoteologins kritik av människans anspråk på världsdominans vara givande för att hitta en hållbar teologi.

En hållbar kristen teologi utgår från en tanke av en teologi som är hållbar för naturen men också för människor. Här anser jag den andra aspekten av pilgrimsvandring vara av stor vikt. Vid vandringen får människan växa och utvecklas andligt men också utmanas fysiskt. Genom vandringen sammanfogas naturen och människan praktiskt vilket är grunden för att teologin ska bli verklighetsförankrad och hållbar i längden. Vandringen för också samman nuet med historien och kan vara ett verktyg för att tolka och förstå de bibliska berättelserna i ett nytt ljus. Vandringen handlar således om en anknytning till historien, naturen, sig själv och till Gud.

Den tredje aspekten av pilgrimsvandring som jag analyserat i detta arbete var fokuset på enkelhet och relationen till samhällskritik. Det som blev tydligt här är att abstraktionsnivån nu skiftar och det handlar mer om teologi och teologi som möts än teologi och praktik. Utbytet som mötet får här är på en teologisk nivå först men genom pilgrimsvandringen får den konsekvenser på en praktisk nivå. Det som yttrar sig här är att pilgrimsvandringen redan delar en grund med ekoteologin. Enkelhetens teologi är något som är centralt inom både pilgrimsvandring och ekoteologi men yttrar sig olika. I pilgrimsvandringen är anknytningen återigen en praktisk, det finns begränsningar i hur mycket man kan ta med sig på sin vandring och vandringen möjliggör en anpassning till ett enklare liv. Ekoteologin har här en mer ideologisk grund: ett liv i överflöd kan inte försvaras ur ett kristet perspektiv. Pilgrimsvandringen har således redan en praktik som stämmer överens med ekoteologin. Här finns därför en potential för ett meningsfullt möte mellan ekoteologin och pilgrimsvandringen.

Befrielse, medmänsklighet och gemenskap var den fjärde aspekten som analyserades i detta arbete. Pilgrimsvandring är något som kan göras i ensamhet med oftast är det tillsammans med andra. I detta möte med sina medmänniskor växer ett samförstånd och en gemenskap fram. Detta är en del av vad det är att vara människa och att vara kristen. Att vara kristen är att ingå i ett kollektiv. Denna gemenskap med skapelsen är central för att skapa ett hållbart samhälle menar både ekoteologin och befrielse-teologin. Det pilgrimsvandringen gestaltar är människans gemenskap med skapelsen och de kristnas ansvar att vårda och befria skapelsen från vanskötsel och förtryck: även om det ibland är mänskligheten som är ansvarig för detta lidande.

I den bredare kontexten finns också många poänger att dra från en sammanföring av ekoteologisk kritik och pilgrimsvandring som praktik. Naturen och mötet med naturen är en del av den mänskliga tillvaron men också en central del av det kristna livet. Genom sakramenten och de resurser som naturen ger människan kan ett närmande till Gud ske. I pilgrimsvandringens betoning av kroppslighet som något positivt samt en andlig praktik kan de strukturella uppdelandet av kroppsligt och himmelskt, världsligt och andligt som ekoteologin tydligt problematiserar, luckras upp. Genom inkarnationen och att Gud blev en människa av kött och blod kan teologin förstå att den mänskliga tillvaron är en gåva från Gud och att den kroppsliga världen också är något värt att bevara och sköta.

Det denna uppsats har tagit avstamp i är sammanförandet av ekoteologins teoretiska aspekter med pilgrimsvandringens praktiska utlevnad av den kristna tron. Genom detta sammanfogande av praktik och teori kan ekoteologin förflytta sig från en metanivå av samhällskritik till en levd tro i medlidande och hopp för skapelsen. Syftet var att undersöka huruvida pilgrimsvandringen kan användas för att berika det ekoteologiska språket. Pilgrimsvandringens närvaro i naturen gör teologin till tydligt sammanknuten med den existens människan delar med allt skapat. Jag menar därför att pilgrimsvandringen har en i stora delar utforskad potential. Ekoteologin är en så kallad kontextuell teologi och därför i behov av att anknyta till den religiösa praktiken för att få en utom-akademisk inverkan. Svenska kyrkan liksom de flesta kristna samfund söker nya vägar att förhålla sig till den ekologiska kris som världen står inför och jag menar att pilgrimsvandringen kan vara en betydande pusselbit. I en växelverkan mellan praktik och reflektion kan kyrkan förhålla sig till en omvärld i ständig förändring.

Vidare forskning

Ekoteologin är i klimatförändringens tid ständigt aktuell och möjligheterna för vidare forskning inom fältet anser jag vara stora. Detta arbete har undersökt mötet mellan teori och praktik och detta möte är av stor vikt för kontextuella teologier. Därför tror jag att möjligheterna för fortsatt forskning angående hur ekoteologin kan yttra sig praktiskt är både givande och viktiga för att hålla teologin relevant. Utifrån mötet mellan pilgrimsvandring och ekoteologi anser jag också att det finns mer att bli sagt. Detta arbetets avgränsningar har i flera mån lämnat mycket kvar att utforska.

Tillämpningar

Jag anser att detta möte mellan praktik och teologi är något som Svenska Kyrkan skulle gynnas av att undersöka vidare i sin verksamhet. Jag upplever ett stort behov av att tala om klimatfrågan i andliga termer och tror att det är något mycket positivt att kyrkan har öppnat upp för dessa sorters samtal. Nästa steg i denna utveckling är att tydligare inkorporera detta i den praktiska verksamheten. Detta kan ske på många olika sätt och är kanske något som kyrkan får växa in i. Det som uppenbaras i detta arbete är att det finns en stor möjlighet för kyrkan att arbeta vidare med detta möte mellan ekoteologi och pilgrimsvandring.

5. Sammanfattning

Detta arbetet har behandlat pilgrimsvandring och ekoteologi. I mitt arbete har jag undersökt den underliggande paradoxen i att människan samtidigt som hon förstör skapelsen, är fullt ut beroende av den för sin överlevnad. Utifrån pilgrimsvandringens centrala teologiska aspekter har jag applicerat ett ekoteologiskt perspektiv som belyser en korrelation mellan de teologiska principerna. Det uppsatsen kommer fram till är att det finns goda möjlighet för att läsa in en pilgrimsteologi utifrån ekoteologisk kritik och att många av de saker som ekoteologin kritiserar på något sätt också behandlas inom pilgrimsvandringen. Det som skett i denna uppsats är en mer systematisk överblick av de mötespunkter som de båda teologierna har samt hur de kan gynnas av att låna av varandra för att forma en bättre helhet av teologi och praktik.

Avslut

Jag tror att den senaste tiden har lärt alla oss människor hur sårbara våra system och samhällen kan vara. Men också hur mycket vi behöver andra människor i vårt vardagliga liv. I en tid när allting ställs om ser vi också tydligt att fastän saker inte alltid är precis som de varit innan finns möjligheter att hitta glädje, samtal och gemenskap. Det behövs utmaningar och nya sätt att tänka kring både nya och gamla problem. Här önskar jag att min uppsats kan vara till användning. När samhället runt om kyrkan förändras drastiskt har vi sett hur kyrkorna har anpassat sin verksamhet. Detta är något som troligen har varit en stor utmaning men också gett mycket lärdom. Kanske kan detta sätt att ta sig an utmaningar också appliceras på den klimatkris som världen befinner sig i?

6. Käll- och litteraturförteckning

Bildkällor

Foto från förstasidan hämtad på <https://unsplash.com/photos/fttRJ7AHak8>. Foto taget av [Galen Crout](#) på [Unsplash](#).

Litteratur

Barber, Richard. 1991. *Pilgrimages*. Woodbridge: The Boydell press.

Bergoglio, Jorge Mario. 2015. *Laudato si*. Atlantis.

Även tillgänglig på <https://laudatosi.com/watch>

Bloomquist, Karen L. 2009. *God, Creation and climate change- spiritual and ethical perspectives*. Genève: Lutheran University press.

Boff, Leonardo. 1995. *Ecology & liberation*. Maryknoll: Orbis Books. Urspr. utg. 1993.

Christopher Rowland (red.) 2007. *The cambridge companion to liberation Theology*. (2 uppl.) Cambridge: Cambridge University Press.

Conradie, M. Ernst. 2005. *An Ecological christian antropology - at home on Earth?* Aldershot: Ashgate publishing limited.

Dahlén, Erika (red.). 2008. *Jorden vi ärvde*. Stockholm: Ordfront.

Dalton, Anna Marie och Simmons, Henry C. 2010. *Ecotheology and the practice of hope*. Albany: State University of New York Press.

Davidsson Bremborg, Anna. 2010. *Pilgrimsvandring på Svenska*. Lund: Arcus förlag.

Bonhoeffer, Dietrich. 1951. *Motstånd och underkastelse*. Lund: Bröderna Ekstrands tryckeri.

- Edwards, Denis (red.). 2001. *Earth Revealing Earth Healing- Ecology and Christian Theology*. ort okänd: The liturgical Press.
- Grantén, Eva-Lotta. 2013. *Utanför paradiset- Arvsyndsläran i nutida Luthersk teologi och etik*. Stockholm: Verbum.
- Kopinina, Helen och Shoreman-Ouimet, Elenor (red.). 2017. *Routledge Handbook of Environmental anthropology*. New York: Routledge.
- Larsson, Per. 2010. *Skapelsens frälsning- ekoteologi i miljö- och klimathotens tid*. Skellefteå: Artos och norma bokförlag AB.
- Lind, Martin. 2011. *Salt, bröd och vin- en pilgrimsteologi*. Stockholm: Verbum förlag AB.
- Lindström, Hans-Erik (red.). 1999. *Gå med Gud- ett sätt att erövra långsamhetens kultur*. Göteborg: Cordia AB.
- MacKinnon, Mary Heather och Moni McIntyre (red.). 1995. *Readings in ecology and feminist theology*. Kansas city: Sheed & Ward.
- McFague, Sallie. 2003. "Chapter nine: Christianity: An Ecological Christology- Does Christianity have it?" i *Worldviews, Religion, and the environment*. Richard C. Foltz (ed.). Thomson/Wadsworth. Ort okänd:Indiana University.
- McFague, Sallie. 2008. *A new climate for theology- God, the world and global warming*. Minneapolis: Fortress press.
- Murphy, Nancy. 2006. *Bodies and Souls, or spirited bodies?* Ort okänd: Cambridge University Press.

Peters, Ted. 2015. *God- The world's future: Systematic theology for a new era.* (3 uppl.) Minneapolis: Fortress press.

Thorén, Emma och Stoor, Thomas. 2017. *Din är jorden- om Luther, andlighet och ekoteologi.* Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

Tillich, Paul 1999. *The Essential Tillich- an anthology of writings of Paul Tillich.* Chicago: University of Chicago Press.

Villa-Vicencio, Charles. 2005. "Chapter 27: Latin American Liberation Theology" I *The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology since 1918.* Ford, David & Muers, Rachel (red.) (3 uppl.). 2005. Oxford: Wiley-Blackwell (an imprint of John Wiley Sons Ltd).

White, Lynn. 1967. "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis" *Science* 55 (3767): 1203-1207. Tillgänglig på <https://www.jstor.org/stable/1720120?origin=JSTOR-pdf&seq=1>

...

Biskopsmötet. 2014. *Ett biskopsbrev om klimatet.* Uppsala: Ineko.

Världens kurs. 2011. *Klimat och miljö.* Internationellt arbete, Svenska kyrkan. Uppl. 2.